

קמצא ובר קמצא - חלקם של חכמים

מים ראשונים: חורבן הבית העביר את כובד המשקל מהכהונה לחכמים, מבית המקדש לבית המדרש. כנגד חורבן הקריה הנאמנה שהפכה לזונה¹ עומדת בקשתו של רבי יוחנן בן זכאי מאספסייאנוס "תן לי יבנה וחכמיה"². אלא שבית המדרש לא חושך את שבטו גם מעצמו. לא רק הכהונה וההנהגה החומרית הסתאבו. גם לחכמים עצמם יש חלק באי מניעת החורבן. אולי זו יכולת התקומה המופלאה של "יבנה וחכמיה" שידעו לבקר גם את עצמם!

מסכת גיטין דף נה עמוד ב - סיפור המעשה³

אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים ... על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים⁴ - אותו אדם שאוהבו היה קמצא ושונואו בר קמצא עשה סעודה (משתה). אמר לו לשמשו: לך והבא לי את קמצא. הלך והביא לו את בר קמצא. בא (בעל הסעודה) ומצאו (את בר קמצא) שהיה יושב. אמר לו: הרי אדם זה שונא את אותו האיש⁵, מה אתה מבקש כאן? קום צא! אמר לו: הואיל ובאתי הנח לי ואתן לך דמי מה שאוכל ואשתה. אמר לו: לא. אמר לו: אתן לך דמי מחצית סעודתך! אמר לו: לא. אמר לו: אתן לך דמי כל סעודתך!⁶ אמר לו: לא. תפסו בידו והעמידו והוציאו. אמר (בר קמצא): הואיל וישבו שם רבנן ולא מחו בו, שמע מיניה (למד מכך) שנוח להם ...⁷

מסכת שבת דף נד ע"ב - על שלא מיחו

"ה' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו" (ישעיהו ג יד) - אם שרים חטאו, זקנים מה חטאו? אלא, אימא: על זקנים שלא מיחו בשרים.⁸

מסכת יבמות דף סה עמוד ב - מגבלות התוכחה

ואמר רבי אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון: כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. רבי אבא אומר: חובה, שנאמר: "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך"⁹.

¹ ישעיהו א כא, הפטרת שבת חזון: "איכה היתה לזונה קריה נאמנה מלאתי משפט צדק גלן בה ועתה מרצחים".

² גמרא גיטין נו ע"ב.

³ הסיפור על חורבן בית שני, כולל הוויכוח הפנימי בין הקנאים למתונים, הרס העיר ע"י הקנאים, מפגש רבי יוחנן בן זכאי ואספסיינוס, מופיע בארבעה מקורות עיקריים: הגמרא בגיטין כאן, איכה רבה פרשה ד סימן ג ואבות דרבי נתן: נוסח א פרק ד ונוסח ב פרקים ו-ז. וכבר רבו המאמרים והמחקרים המשווים בין מקורות אלה. אבל הסיפור על קמצא ובר קמצא כפתיח לחורבן הבית מופיע רק בשניים הראשונים: מסכת גיטין ומדרש איכה רבה. בפתיחה זו "אקמצא ובר קמצא חרבה ירושלים" נבקש הפעם לעסוק. מומלץ מאד לקרוא את הסיפור המלא תחילה באחד ממקורות אלה לפחות. ראו סיפור זה גם בספר האגדה לח"נ ביאליק, עמוד קמג.

⁴ את המשך הסיפור נביא בעברית ע"ס תרגומו של שטיינזלץ שם.

⁵ דיבור בגוף שלישי - הרי אתה שונא אותי (או שמא, אני שונא אותך...). אגב, שימו לב שהשנאה לא הייתה בין קמצא ובר קמצא, אלא בין בעל הסעודה ובר קמצא. קמצא עצמו כלל לא שייך לסיפור. הביטוי "אקמצא ובר קמצא חרבה ירושלים" קצת מטעה ונראה שכונתו להדגיש את צליל המילה (אונומטופיה) של קמצנות וצרות עין שבגנים אירע מה שאירע. והכל בגלל שמש של רק שלא שומע טוב, אלא גם איננו יודע מי החברים של בעל הבית שלו ומי אינם.

⁶ ובלבד שלא תוציאני ולא תביישני ברבים. הנקודה המרכזית מצד בר קמצא היא הבושה (הביוש), כפי שהגמרא עצמה מסכמת שני דפים מאוחר יותר (נז ע"א): "תניא, אמר רבי אלעזר: בא וראה כמה גדולה כחה של בושה, שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא, והחריב את ביתו ושרף את היכלו". ובספר אורחות צדיקים שער הבושה כתב: "וחורבן ירושלים נתגלגל על ידי בושת דבר קמצא".

⁷ "הואיל ולא מיחו רבנן". הבושה מתעצמת משום שהדבר נעשה לעיני ציבור שלם ו"אף אחד לא קם". ומה עוד שנכחו שם חכמים והם לא מחו. ראו פירוש מהרש"א כאן שמנסה להצדיק את מעשה החכמים בכך שלא יכלו למחות: "איכא למימר מה שלא מיחו מפני שלא היה בידם למחות ... כי החנופה היא שגברה באותו הדור, כמו שכתוב בסוטה גבי אגריפס המלך". ראו סוטה מא ע"ב. כך או כך, הסיפור ממשיך שם בהלשנה של בר קמצא לשלטונות: "מרדו בך יהודאי! והתרגיל שעשה עם הקרבן ששיגר הקיסר והכניס בו מום וחשבו חכמים להקריב בכל זאת, אלא שרבי זכריה בן אבוקולס מנע מהם. וחותרת הגמרא שם בדברי רבי יוחנן: "ענוותנותו של רבי זכריה בן אבוקולס, החריבה את ביתנו, ושרפה את היכלנו, והגליטנו מארצנו". מה פשר "ענוותנות" זו?

⁸ ההנהגה הרוחנית (הזקנים) צריכה להשמיע את קולה בברור נגד ההנהגה הפוליטית (השרים)! מדרשים והלכות רבות יש לנו בנושא מצווה זו של מחאה או תוכחה, כגון, סוכה כט ע"ב: "בשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים נמסרים למלכות, על שהיה סיפק בידם למחות ולא מחו", סנהדרין כז ע"ב: "וכשלו איש באחיו - שהיה בידם למחות ולא מחו" ועוד. נושא זה גם מתקשר היטב עם פרשת השבוע, פרשת דברים, שלעולם תחול בשבת חזון: "אלה הדברים אשר דבר משה - מלמד שהיו דברי תוכחות" (ספרי דברים פיסקא א). וכבר הארכנו לדון במצוות תוכחה בדברינו [הוכח תוכיח את עמיתך](#) בפרשת קדושים.

⁹ מדרש זה ורבים כמותו מטילים הגבלה על מצוות המחאה והתוכחה וכדברי המהרש"א לעיל יכולים לשמש סיגוריה מסוימת. וגם במדרשים הקודמים שהבאנו (ראו הערת שוליים קודמת) הלשון ברורה: "שהיה בידם למחות". אבל מה הגבול? כמה זה "בידם"? ראו שבת דף נה עמוד א: "אמרה מדת הדין לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, מה נשתנו אלו מאלו? אמר לה: הללו צדיקים גמורים, והללו רשעים גמורים. אמרה לפניו: ריבונו של עולם, היה בידם למחות ולא מיחו! אמר לה: גלוי וידוע לפני, שאם מיחו בהם - לא יקבלו מהם. אמרה לפניו: ריבונו של עולם, אם לפניך גלוי - להם מי גלוי?" אגב, ראו נוסח הירושלמי מסכת תרומות פרק ה דף מג עמוד ד: "כשם שמצוה לומר על דבר שהוא נעשה כך מצוה שלא לומר על דבר שאינו נעשה". נעשה (בירושלמי) ונשמע (בבבלי).

איכה רבה פרשה ד ג – היה בידו למחות ולא מחה

מעשה שהיה באדם אחד בירושלים שעשה סעודה אמר לכן ביתו: לך והבא לי קמצא רחמי (אוהבי), אזל ואייתי ליה בר קמצא שנאיה (הלך והביא לו את בר קמצא שונאו) ...¹⁰ והיה שם ר' זכריה בן אבקולוס והיתה ספק בידו למחות ולא מיחה ...¹¹ אמר ר' יוסי: ענוותנותו של ר' זכריה בן אבקולוס שרפה את ההיכל.¹²

ויקרא רבה כה א – החובה למחות ולהחזיק

ר' אחא בשם ר' תנחום ברבי חייה: למד אדם ולימד ושמר ועשה והייתה ספיקה בידו למחות - ולא מיחה, להחזיק - ולא החזיק, הרי זה בכלל ארוך ... לא למד אדם ולא עשה ולא שמר ולא לימד לאחרים, ולא הייתה ספיקה בידו להחזיק - והחזיק ולא למחות - ומיחה, הרי זה בכלל ברוך.¹³

איכה רבה פתיחתא כב – התדרדרות עבודה זרה בגין אי מחאה¹⁴

מי גרם למקום לְחָרַב? על שלא הניחו מקום שלא עבדו בו עבודת כוכבים. בתחילה היו עובדין אותו במטמוניות ... וכיון שלא מיחו בידם חזרו להיות עושין אחר הדלת ... וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין על הגגות ... וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בגנות ... וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בראשי ההרים ... וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בשדות ... וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בראשי הדרכים ... וכיון שלא מיחו בידן התחילו (חזרו) להיות עושין ברחובות ... וכיון שלא מיחו בידן חזרו להיות עושין בחוצות ... עד אימתי? עד שהכניסוה לבית קדשי הקדשים ...¹⁵

ויקרא רבה כב ב – סיפור מתקן לקמצא ובר קמצא?¹⁶

שמעון בירבי עשה סעודה למשתה בנו. הלך וקרא לכל רבותינו ושכח לקרוא לבר קפרא. הלך (בר קפרא) וכתב על דלתו: אחר שמחתך מות ומה יתרון לשמחתך?¹⁷ אמר: מי עשה לי זה? יש מי שלא קראנו לו? אמרו לו: בר קפרא, ששכחת לקרוא לו. אמר: לקרוא עכשיו לבדו, שנוא הוא.¹⁸ הלך ועשה סעודה אחרת וקרא לכל רבותינו

¹⁰ וההמשך בדומה לסיפור הנ"ל בתלמוד הבבלי שבר קמצא היה מוכן לשלם כל מה שבעל הסעודה ישית עליו ובלבד שלא יבייש אותו, כולל שיישב ולא יאכל ולא ישתה. אך הלה סירב לכל אפשרות וסילק אותו מהמקום.

¹¹ גם שם מתואר כל העניין של ההלשנה לקיסר והקרבת שהוטל בו מום. אך שם הכהנים הם שסירבו להקריב.

¹² איכה רבה הוא כאמור המקור השני לסיפור על קמצא ובר קמצא ויש בו הבדלים לעומת המקור בגיטין שמן הדין לדון בהם בהרחבה פעם אחרת ולהשוות בין שני הסיפורים. במה שנוגע לנושא שלנו, מחאתם או אי מחאתם של החכמים, יש הבדל מרכזי בין שני המקורות. ראשית, בנוסח איכה רבה משמע שרק זכריה בן אבקולוס היה נוכח בסעודה. ראו בהקשר זה, פירוש מהר"ם שיף שמנסה להשליך מכאן גם על הנוסח בגיטין ורואה בכך פתרון לאי המחאה של החכמים, שאם לא כן, אשמת החכמים היא ברורה וזועקת, ובלשוננו: "טפי הוי ליה לומר ולמתי על רבנן שלא מיחו, הן הן הגורמים". שנית, בנוסח של איכה רבה, אין מקום לספק כלשהו אם יכול היה החכם, ר' זכריה בן אבקולוס, למחות או לא: "הייתה ספיק בידו למחות ולא מחה" אומר המדרש בברור ואנו פטורים מהדיון הקודם של יכלו או לא יכלו חכמים למחות. בנוסח איכה רבה גם ברור מאד מה היא אותה ענוותנות של ר' זכריה בן אבקולוס "שהחריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו". לא ההתנגדות להקרבת קדשים שיש בהם מום ולא ההתנגדות להצעה להרוג את בר קמצא מדין מוסר. "ענוותנותו" של ר' זכריה בן אבקולוס (שהוא לא מן החכמים המפורסמים והידועים, אולי דמות סמלית?) שגרמה לכל זאת, מתמצית בכך שלא מחה היכן שצריך היה למחות! אך עדיין, איפה כל שאר החכמים? הן בסעודה והן בדיון אם להקריב את קרבן הקיסר גם אם יש בו מום? שהרי פשיטא שיש להקריב "משום שלום מלכות" כפי שהגמרא בגיטין אומרת.

¹³ מצוות מחאה והחזקה (סיוע חומרי ללימוד תורה) משולות כנגד התורה כולה! שימו לב לדיוק הלשון. על צד השלילה (ארוך), שהיה ביכולתו למחות ולא מחה. על צד החיוב (ברוך), שעשה מעל ומעבר ליכולתו "לא הייתה ספיקה בידו למחות - ומיחה". בכל מקרה, לא נראה שהחכמים שנכחו בסעודת קמצא ובר קמצא עשו מעל ומעבר. מדרש זה, כקודמו, מסלק כל אפשרות של סניגוריה על חכמים במקרה של קמצא ובר קמצא.

¹⁴ שלושים וארבע פתיחתאות יש למדרש איכה רבה (ולפי שיטות אחרות שלושים ושישה כמנין איכ"ה)! יותר מכל מדרש אחר המצוי בדינו. לכל הדרשנים הידועים: ר' אבא בר כהנא, רב הונא, ר' יהושע בן לוי, ר' אבהו, ר' יצחק, ר' חנינא בר פפא, ר' אבין, ר' יודן ועוד ועוד, הייתה פתיחתא משלו לדרשותיו על איכה. לחלק מהם אף יותר מפתיחתא אחת. חלק גדול ממדרשי החורבן נמצא בפתיחתות אלה.

¹⁵ מדרש זה לא משאיר מקום לשום ספקות ולשום סניגוריה. אי המחאה היא הסיבה המרכזית להתדרדרות שהביאה לחורבן הבית. עבירה שמתחילה במטמוניות, אם לא מוחים וזועקים כנגדה, סופה שתיגמר בבית קדשי הקודשים! ותוכחה כמוה כמחאה כפי שכבר צוין לעיל. ראו מסכת שבת קיט ע"ב: "אמר רב עמרם בריה דרבי שמעון בר אבא אמר רבי חנינא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה, שנאמר: היו שריה כאילים לא מצאו מרעה. מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה - אף ישראל שבאותו הדור, כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את זה". אמנם, שני מדרשים אלה (איכה ושבת) מדברים על חורבן בית ראשון, אבל כידוע שני החורבנות שזורים זה בזה ודא עקא שלמרות שבמספר מקומות מודגש על מה חרב בית ראשון ועל מה השני (ראו למשל יומא ט ע"ב), המשותף של שניהם הוא אי המחאה. כל אחד הסתגר בקונכייה שלו.

¹⁶ מקבילה לסיפור זה נמצאת במדרש קהלת רבה פרשה א סימן ג.

¹⁷ נשמע אולי כמו פסוק בקהלת, אבל אין פסוק כזה. זו פרפראזה של בר קפרא, על הפסוק "מה יתרון לאדם בכל עמלו" שמופיע בהמשך הסיפור. מדרש ויקרא רבה וגם המקבילה בקהלת רבה הם על פסוק זה מקהלת פרק א פסוק ג.

¹⁸ לא מתאים, לא ראוי. כולם יבינו שהוא לא הוזמן במקור.

וקרא לו.¹⁹ כל תבשיל ותבשיל שהיו מביאים לפניהם, היה (בר קפרא) אומר עליו שלש מאות משלי שועלים.²⁰ ולא היו טועמים את התבשיל משום שהיה צונן. והיו מוציאים כל תבשיל ותבשיל כמו שהיה.²¹ אמר ר' שמעון בירבי לשמשו: על מה התבשילים שלמים? אמר לו: זקן אחד יושב שם והוא אומר על כל תבשיל ותבשיל משלים, עד שהם נעשים צוננים ואינם אוכלים.²² עלה אצלו, אמר לו: מה עשיתי לך שקלקלת סעודתי? אמר לו: וכי לסעודתך אני צריך?²³ לא כך אמר שלמה: "מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש". מה כתוב אחריו: "דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת" (קהלת א ד). משנתפייסו זה עם זה ועשו שלום, אמר לו: ומה העולם הזה שאינו שלך השפיע לך הקב"ה שלוה, העולם הבא שכולו שלך על אחת כמה וכמה.²⁴

חנם סופר מסכת גיטין דף נה עמוד ב – חכמי ישראל "דנו דין תורה"

מאי דכתיב: "אשרי אדם מפחד תמיד וכו'?" שמעתי מפי הרב הגדול מו"ה יעקב ווירמזי זצ"ל שהיה רב"ד ורב בביהמ"ד הגדול שבק"ק פרנקפורט דמיין, אהא דאמר ר' יוחנן בשבת: לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דיניהם על דין תורה,²⁵ ובפרק קמא דיומא אמר ר' יוחנן: לא חרבה ירושלים אלא על שנאת חנם! אע"ג דיש לומר הא בבית ראשון והא בבית שני,²⁶ מכל מקום, נראה לי עפ"י דברי ר' יוחנן דהכא דהכל אמת.²⁷ דהא באמת צריך להבין מאי טעמא שתקו חכמי ישראל ולא מיחו שלא לבייש את בר קמצא? ויש לומר, בפסחים קי"ג ע"ב אמרינן: הרואה דבר ערוה בחברו אסור להעיד עליו יחידי, אבל מצוה לשנאתו. והעלו שם תוספות: מכל מקום לא יראה לפניו שנאה בפרהסיא משום כמים הפנים אל פנים, עיין שם. ונראה להרב הנ"ל דזהו בכלל לפניו משורת הדין.²⁸ והנה, בשעת כישלונם של ישראל נכשלו ההדיוטים בשנאת חנם, וחכמי ישראל נכשלו בהעמדת דיניהם על דין תורה. ועל כן, זה היה לו שנאת חנם על בר קמצא, אך חכמי ישראל דנו לזכות, מסתמא ראה בו דבר ערוה שמצוה לשנאותו ואסור לו לגלות לנו, על כן שתקו ולא מיחו. אמנם, אי לאו דהעמידו דיניהם על דין תורה היו מוחין, מטעם לפניו משורת הדין, שלא להראות שנאה בפרהסיא. אלא שהעמידו דיניהם על דין תורה ואתי שפיר ושפתים יושק.²⁹

¹⁹ שים לב לפתיח "סעודה למשתה בנר". מדובר, מן הסתם, בסעודת נישואין של הבן. לאור זאת, "הלך ועשה סעודה אחרת" מקבל משמעות מיוחדת. חתונה חוזרת? או אולי פשוט שבע ברכות. כך אן כך, ר' שמעון נהג באופן בהחלט חריג. ראו אותו ר' שמעון בגמרא בסוף הוריות.

²⁰ כבר ניסינו להתחקות אחר אותם משלי שועלים, דרך הגמרא בסנהדרין מסכת סנהדרין דף לח עמוד ב: "ואמר רבי יוחנן: שלש מאות משלות שועלים היו לו לרבי מאיר, ואנו אין לנו אלא שלש". ואנו לא מצאנו אלא שניים. ראו דברינו [משלי חיות במדרש](#) בפרשת וישלח.

²¹ התבשילים היו חוזרים למטבח בלי שנגעו בהם, בגלל דרשותיו הארוכות של בר קפרא.

²² "זקן אחד" – וכי לא הכיר שמשו של ר' שמעון בנו של רבי, את בר קפרא? האם זו לשון מזלזלת מכוונת? ואיפה היה בעל הבית רבי שמעון בן רבי כל אותה העת? במטבח! משיגח על הכנסת והוצאת המזונות ואפילו לא יושב עם שאר החכמים! ראו מכילתא דרבי ישמעאל יתרו פרשה א: "הדבר הזה דרש ר' יצחק ואמר: כשעשה רבן גמליאל סעודה לחכמים, היו כל חכמי ישראל מסובים אצלו. עמד רבן גמליאל ושמשן. אמרו החכמים: אין אנו כדי שישמשנו. אמר להן ר' יהושע: הניחו לו שישמש, שמצינו שגדול מרבן גמליאל שמש את הבריות. אמרו לו: אי זה זה? אמר להם: אברהם אבינו גדול העולם, ששימש מלאכי השרת, והיה סבור בהן שהם בני אדם ערביים עובדי עבודה זרה. רבן גמליאל שישמש חכמים לומדי תורה, על אחת כמה וכמה". הם ר' יהושע ו רבן גמליאל שבמקומות אחרים (שבת, ברכות כז) מתעמתים בכל העוצמה.

²³ ובמקבילה בקהלת רבה הנוסח הוא: "אמר לו: לא תהא סבור דבגין מגיסך אתית אלא בגין דלא צווחת לי עם חברי". תרגום: אל תחשוב שבשביל סעודתך באתי (ובגלל זה כעסתי עליך), אלא בגלל שלא קראתי לי עם חברי.

²⁴ האם לפנינו סיפור מתקן? בר קפרא כנגד בר קמצא? שלושה וארבעה דורות לאחר קמצא ובר קמצא, נראה שלפחות בחוג החכמים הפנימי נלמד הלקח ... ואגב ברכת בר קפרא לרבי, ראו דברינו בשבילי נברא העולם. וזו דוגמא טובה להערכת שפע ועושר בעולם הזה ולא כמדרשים שרואים בשכר בעולם הזה פגימה של הטוב הצפוי בעולם הבא וכברכה לרבי "תורה וגדולה במקום אחד".

²⁵ אם כוונתו לדרך קיט ע"ב במסכת שבת, שם יש סיבות רבות אחרות לחורבנה של ירושלים: "שחללו בה את השבת", "שביטלו קריאת שמע שחרית וערבית", "שביטלו בה תינוקות של בית רבן" ועוד. אבל עניין העמדה על דין תורה, נזכר במסכת בבא מציעא דף ל ע"ב: "תני רב יוסף: והודעת להם - זה בית חייהם, את הדרך - זו גמילות חסדים, ילכו - זה ביקור חולים, בה - זו קבורה, ואת המעשה - זה הדין, אשר יעשון - זו לפניו משורת הדין ... דאמר רבי יוחנן: לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה ... שהעמידו דיניהם על דין תורה, ולא עבדו לפניו משורת הדין". מצאנו דרשה זו של ר' יוחנן בגמרא בבא מציעא דף ל עמוד ב, ששואלת גם מה רע בדין תורה, וכי ידונו בדיני גויים? ("דיני דמגזיתא לדינינו?"), ותשובתה היא: "אלא אימא: שהעמידו דיניהם על דין תורה, ולא עבדו לפניו משורת הדין".

²⁶ זו ההפרדה בין סיבת חורבן בית ראשון וחורבן בית שני שנראה שהיום שגורה בפי רבים ופירוש חתם סופר בשם ר' יעקב ווירמזי הוא המקור לה. אך נראה שחתם סופר עצמו מציג אפשרות דווקא לחבר בין שתי סיבות אלה.

²⁷ כלומר, שניתן לחבר את שני ההסברים על מה חרבה ירושלים. הסיבה שהעמידו דבריהם על דין תורה מתחברת לסיבה של שנאת חנם בסיפור של קמצא ובר קמצא.

²⁸ היינו שאמנם מעיקר הדין "מצווה לשנאתו", אבל לפניו משורת הדין, אין לעשות כן ובפרט בפרהסיא.

²⁹ החכמים שנכחו בסעודה, הניחו שאם בעל הסעודה מגרש את בר קמצא ושונא אותו, מן הסתם ראה בו דבר ערוה ולכן שנא אותו. לא חס וחלילה סתם שנאה ... לפיכך, נהגו "כדין התורה" ש"מצווה לשנאתו" ולא מיחו בפני בעל הסעודה ו"דנו אותו לזכות" (יהודי צדיק כזה, אם הוא שונא משהו, מן הסתם יש לו סיבה טובה לכך ...). אבל אם היו דנים לפניו משורת הדין, כפי שהתוספות

**צום קל ושנוזכה לנחמת ציון ובניין ירושלים
מחלקי המים**

מים אחרונים: לסיפור של קמצא ובר קמצא יש גם היבט הלכתי. ראו שו"ע או"ח הלכות שבת סימן שז סעיף יב בדבר האיסור בשבת לקרוא בשם האורחים מן הכתב שמא ישנה את רשימת האורחים (או התפריט) משום שאין לו מספיק ולא ירצה לבוא לידי תקלה כמו במקרה של קמצא ובר קמצא. לְשִׁמּוֹשׁ מוֹתֵר וּלְבַעַל הַבַּיִת אִסוּר. ראו משנה ברורה שם וכן שו"ת יעקב חלק ג סימן כא.

מעירים שם בגמרא פסחים קיג, היו כן מוחים ומונעים את הריב וההלשנה והחורבן. אולי גם על זה נאמר: ["אל תהי צדיק הרבה](#) למה תשומם". כך, עכ"פ, מחבר החתם סופר, בשם ר' יעקב ווירמיז, בין העמדה על דין תורה ובין שנאת חנם.